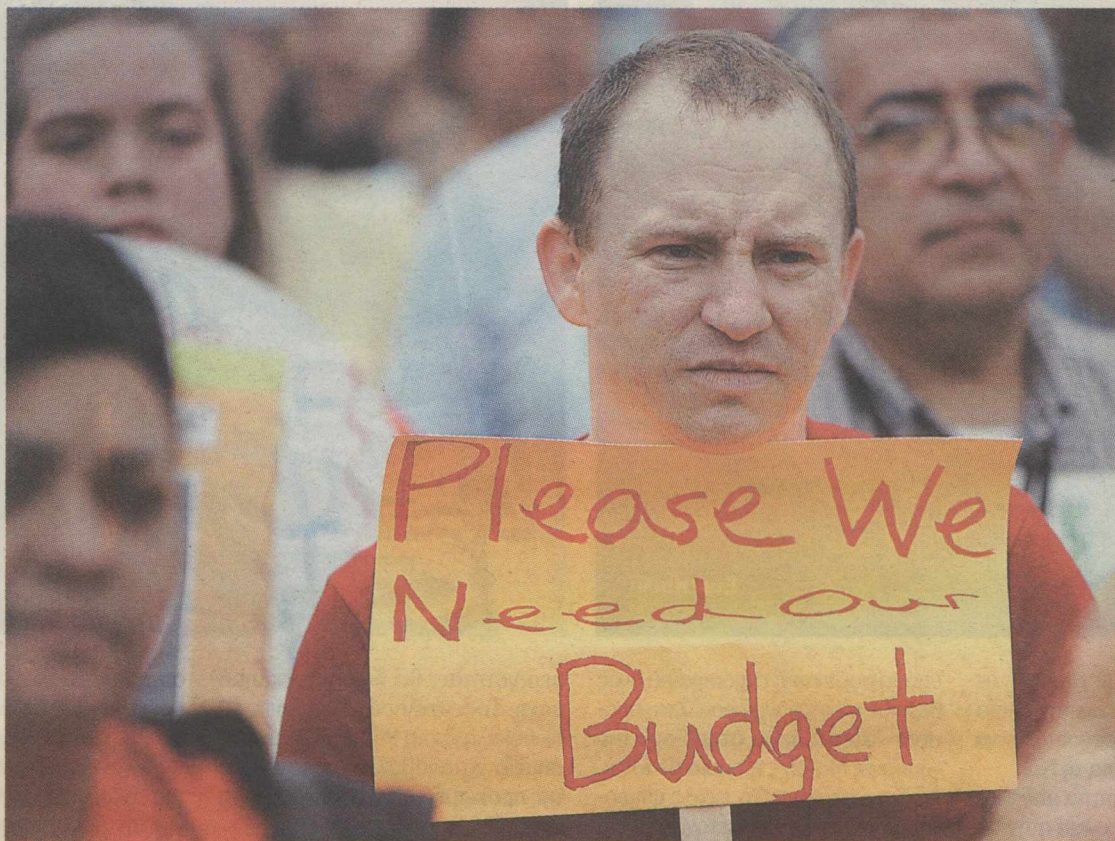

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

Ι Δ Ε Ε Σ • Δ Ι Α Λ Ο Γ Ο Σ • Π Ρ Ο Β Λ Η Μ Α Τ Ι Σ Μ Ο Ι

✓ Πέρασε η κρίση;

Εναν χρόνο μετά το ντόμινο κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος που πυροδότησε η πτώχευση της Lehman Brothers και έβαλε ολόκληρο τον κόσμο στη μεγαλύτερη περιπέτεια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το ερώτημα που απασχολεί τους πολιτικούς, τους επιστήμονες, τους εργαζομένους και τις επιχειρήσεις είναι: «Πέρασε η κρίση;». Την απάντηση προσπαθούν να δώσουν όλοι οι διεθνείς οργανισμοί (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΟΟΣΑ, ΔΝΤ). Αυτή τη φορά είναι προσεκτικοί και επιχειρούν να ανακτήσουν με την εγκρότητα των προβλέψεών τους τη χαμένη αξιοπιστία τους, αφού ποτέ δεν είχαν προειδοποιήσει κανέναν για όσα συνέβησαν τον χρόνο που πέρασε. Το βέβαιο είναι ότι η διεθνής οικονομική κρίση αποκάλυψε προβλήματα και αδυναμίες του σύγχρονου καπιταλισμού, της οικονομίας των αγορών, οι οποίες και πάλι αισιοδοξούν ότι «ο εφιάλτης πέρασε»...

«Χρειαζόμαστε τα κονδύλια»: διαμαρτυρία στο Ιλινόι εναντίον της κυβερνητικής απόφασης να μειωθούν τα κονδύλια για τις κοινωνικές υπηρεσίες προκειμένου να αντιμετωπιστεί το δημοσιονομικό έλλειμμα ύψους 9,2 δισ. δολαρίων

ΤΟΥ Τ. ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ

Πρόωρο να μιλήσει κανείς για έξοδο

Υπάρχουν σημάδια ότι σε ορισμένες ευρωπαϊκές και άλλες χώρες ο ρυθμός μείωσης της παραγωγικής δραστηριότητας όχι μόνο ελαττώνεται συνεχώς, αλλά αρχίζει να μετατρέπεται και σε οριακή αύξηση. Κατά βάση στις χώρες αυτές σημειώνεται μια τάση σταθεροποίησης γύρω από μηδενική αύξηση του ΑΕΠ. Πιθανώς το αποτέλεσμα αυτό να οφείλεται στα κίνητρα ή πακέτα τόνωσης, που όμως δεν φαίνεται να συνεχίζονται. Οι ΗΠΑ, από την πλευρά τους, εξακολουθούν να είναι σε εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση.

Μια λέξη χαρακτηρίζει πολλούς σοβαρούς αναλυτές: **επιφυλακτικότητα**. Είναι πρόωρο να μιλήσει κανείς για έξοδο από την κρίση, καθώς διαρθρωτικές αδυναμίες που οδήγησαν στην κρίση έχουν πάντα ισχυρή παρουσία. Η ανησυχία είναι μήπως μετά μια μικρή ανάκαμψη, οι παράγοντες αυτοί επαναφέρουν την ύφεση. Η τιμή του πετρελαίου και άλλων πρώτων υλών, ο όγκος και οι ναύλοι των θαλασσιών μεταφορών ή η εξέλιξη του πληθωρισμού σηματοδοτούν συνήθως μια ανάκαμψη. Και τα κριτήρια αυτά ακόμη δεν δείχνουν μια τέτοια εξέλιξη. Μια αισιόδοξη εκτίμηση θα είναι πιο στέρεη, αν σταματήσει αυτή η εναλλαγή ανοδικής και πτωχικής εξέλιξης γύρω από το χαμηλό επίπεδο στο οποίο κινείται σήμερα η πα-

γκόσμια οικονομία. Στην περίπτωση αυτή κρίσιμα μεγέθη, όπως η απασχόληση, η ανεργία, τα εισοδήματα, η εμπιστοσύνη, θα ακολουθήσουν μια σαφώς πιο αργή πορεία βελτίωσης.

Η έξοδος από την κρίση, όποτε και αν συντελεστεί, δεν θα είναι ούτε ταυτόχρονη ούτε ισοδύναμη για όλες τις χώρες. Οποσδήποτε η διεθνής ανάκαμψη θα επηρεάσει ως έναν βαθμό θετικά την ανάκαμψη και σε εθνικό επίπεδο. Ως έναν βαθμό μόνο, καθώς μια ανάκαμψη και η συνακόλουθη αύξηση των επιτοκίων θα δημιουργήσει προβλήματα σε χώρες όπως η Ελλάδα, που έχουν υψηλό χρέος ή για τις οποίες η ανταγωνιστικότητα θα έχει επιδεινωθεί περαιτέρω, ακόμη και στη διάρκεια της κρίσης. Επιπλέον, στην Ελλάδα η κρίση δεν εξαντλείται στην ύφεση. Είναι ταυτόχρονα κρίση δημοσιονομική, κρίση ανταγωνιστικότητας, κρίση θεσμών και αξιοπιστίας, εκτεταμένη διαφθορά, παραλυτική λειτουργία της δημόσιας διοίκησης. Είναι πρόωρο να πει κανείς τι εξέλιξη θα σημειωθεί στα πεδία αυτά μετά τις εκλογές. Ωστόσο καθένα από τα φαινόμενα αυτά, ακόμη και με το καλύτερο σενάριο, δεν ανατρέπεται ούτε γρήγορα ούτε εύκολα.

Θα ήταν επίσης αφελές να θεωρήσει κανείς ότι η μελλοντική έξοδος της οικονομίας μας από την κρίση θα γίνει με αυτόματο τρόπο, ως αποτέλεσμα μιας διεθνούς ανάκαμψης. Οι εξαγωγές δεν έχουν σημαντικό βάρος στην ελληνική οικονομία, η ανταγωνιστικότητα είναι χαμηλή και μια διεθνής ανάκαμψη θα έχει θετικό, αλλά περιορισμένο αντίκτυπο για μας. Κατά βάση θα είναι ο συνδυασμός παγίων διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της οικονομίας μας και των πολιτικών

“
Η έξοδος από την κρίση, όποτε και αν συντελεστεί, δεν θα είναι ούτε ταυτόχρονη ούτε ισοδύναμη για όλες τις χώρες. Οποσδήποτε η διεθνής ανάκαμψη θα επηρεάσει ως έναν βαθμό θετικά την ανάκαμψη και σε εθνικό επίπεδο. Ως έναν βαθμό μόνο
 ”

που θα έχουμε ακολουθήσει από το 2007 και σε όλη τη διάρκεια της κρίσης που θα προσδιορίσει το πότε και πώς θα βγούμε από την κρίση. Για την Ελλάδα μια πολιτική έξοδος από την κρίση συνδέεται με μια πολυμέτρη αντιμετώπιση πολλαπλών αδυναμιών, όπως ενδεικτικά:

Πρώτον, οι ισχυρές δημοσιονομικές ανισορροπίες, που μας έχουν φέρει κοντά σε συνθήκες τύπου 1993-94 αλλά από δυσκολότερη αφετηρία. Η κρίση οδηγεί την ελληνική οικονομία (όπως και σε πολλές άλλες χώρες) σε περαιτέρω σημαντική επιδείνωση. Δημιουργούνται πιο επίφοβες και δύσκολες συνθήκες για όλους και σημασία έχει η σχετική ανθεκτικότητα κάθε χώρας και η ικανότητα του πολιτικού - οικονομικού της μάντζιμντ. Η επόμενη κυβέρνηση θα βρεθεί αντιμέτωπη με μια πολλαπλά ασφυκτική πραγματικότητα, για την οποία ο Έλληνας πολίτης δεν θα περιμένει μεν άμεσα αποτελέσματα, αλλά άμεσες και αποτελεσματικές απαντήσεις. Μια πολιτική σταθεροποίησης, αυτή καθαυτή, δεν είναι προνομιακό πεδίο ιδεολογικών αντιπαράθεσεων. Αυτό που οδηγεί στην επιτυχία ή στην αποτυχία δεν είναι το διακριτό ιδεολογικό σίγμα, αλλά το αποτέλεσμα. Το μείγμα πολιτικής βεβαίως, τμήμα του οποίου είναι η πολιτική σταθεροποίησης, έχει μεγάλη σημασία. Η αναπτυξιακή και η κοινωνική διάσταση αποτελούν κρίσιμους παράγοντες διαφοροποίησης έναντι άλλων επιλογών. Η επιτυχία όμως δεν είναι δεδομένη αν δεν υπάρξει πραγματική αντίληψη των προβλημάτων, των δυνατοτήτων και των προϋποθέσεων επιτυχίας.

Δεύτερον, η κρίση οδηγεί σε επιδείνωση διακριτά στρώματα και κυ-

ρίως τους ανέργους και τους νέους, που δεν μπορούν να βρουν δουλειά. Εργαζόμενοι και συνταξιούχοι πλήττονται, αλλά δεν είναι τα μεγάλα θύματα της κρίσης. Οι πρώτοι όμως πρέπει να προστατευθούν. Η αποτελεσματικότητα της κοινωνικής παρέμβασης δεν θα προσδιοριστεί μόνο από τις πολιτικές γύρω από κοινωνικά ζητήματα με τη στενή έννοια. Θα καθοριστεί και από το αν η πολιτική δημιουργεί νέες ευκαιρίες εξέλιξης και εισοδήματος, αν θα κατανοήσει τον ρόλο της εκπαίδευσης και της τεχνολογίας για τη δημιουργία υψηλότερων επιπέδων μισθών, συντάξεων και ανάπτυξης προοπτικών.

Τρίτον, απαιτούνται κρίσιμες τομές σε καίρια προβλήματα. Η μακροχρόνια άρνηση να αντιμετωπιστούν αλλαγές, προσαρμογές και μεταρρυθμίσεις που κάθε πετυχημένη χώρα με τον δικό της τρόπο κάνει, έχει οδηγήσει σε τέλμα. Η παράταση της πολιτικής της αδράνειας ή της πολιτικής που ορίζει το αρτηριοσκληρωτικό ως φιλολαϊκό είναι αδιέξοδη και οι επιπτώσεις της είναι πλέον έντονα αισθητές.

Η ώρα **εξόδου της Ελλάδας** από την κρίση είναι αρκετά πιο αργά από ό,τι για την παγκόσμια οικονομία. Η γλώσσα της αλήθειας, η ευελιξία πολιτικής, θυσίες για επενδύσεις, θεσμικές και λειτουργικές τομές, συνέπεια και συνέχεια στην πολιτική και ένας συνδυασμός πολιτικού οράματος και τεχνοκρατικής αποτελεσματικότητας αποτελούν μερικούς από τους πολλούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν, αν όχι με τον λιγότερο επώδυνο, πάντως με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο, στον στόχο της ανάπτυξης.

Ο κ. Τάσος Γιαννιτσης είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, πρώην υπουργός.

Τα προβλήματα τώρα αρχίζουν

ΤΟΥ Δ. ΧΙΟΝΗ

Παρά το γεγονός ότι η οικονομία συνεχίζει να αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της προεκλογικής πολιτικής αντιπαράθεσης, παραμένουν ακόμη αναπάντητα σημαντικά ερωτήματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση της κρίσιμης κατάστασης της οικονομίας. Ετσι ενώ στο διεθνές και ευρωπαϊκό σκηνικό αρχίζουν να προδιαγράφονται οι προϋποθέσεις για τη σταθεροποίηση και να δημιουργούνται κάποια σημάδια ανάκαμψης των οικονομιών, στην Ελλάδα οι εξελίξεις δεν επιτρέπουν αισιόδοξα σενάρια.

Οι δηλώσεις του επιτρόπου Χοακίν Αλμουίνια και η εμπιστευτική έκθεση του ΔΝΤ μας υπενθυμίζουν ότι τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας μόλις τώρα αρχίζουν. Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται από μια σειρά μακροοικονομικών δεικτών και δεικτών της αγοράς.

Η δυσεπίλυτη εξίσωση που έχει να λύσει το οικονομικό επιτελείο παραμένει και επιγραμματικά αναδεικνύεται με το ερώτημα για τον τρόπο που θα αναβρεθούν οι πόροι προκειμένου να στηριχθούν η ελληνική παραγωγή και τα προγράμματα ενίσχυσης των κοινωνικών ομάδων που πλήττονται περισσότερο από την κρίση. Σήμερα όπου ένα μεγάλο μέρος του ΑΕΠ παράγεται από το ελληνικό Δημόσιο η οποιαδήποτε ταμειακή δυσχέρεια του Δημοσίου να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του θα δράσει καταλυτικά στην αγορά.

Η επιδείνωση των δημοσίων οικονομικών και το διογκούμενο ταμειακό έλλειμμα του Δημοσίου στερούν τους απαιτούμενους πόρους από την οικονομία. Αρκεί να αναφερθεί ότι το 2009 ο στόχος για την αύξηση των δανείων των τραπεζών ανήλθε στο 10% (ως πέρυσι ο αντίστοιχος ρυθμός αύξησης των καταναλωτικών και στεγαστικών δανείων κυμαινόταν στο 12% περίπου). Αργότερα, κατά τη διάρκεια του 2009, ο ενδιάμεσος στόχος προσδιορίστηκε στο 6% και τελικά βλέπουμε να καταλήγουμε στο 3%. Επομένως μπορούμε με ασφάλεια να προβλέψουμε την περιορισμένη αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών αλλά και των επενδυτικών προγραμμάτων επιχειρήσεων.

Σε αυτό το περιβάλλον δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας το γεγονός ότι το 2010 είναι μια χρονιά όπου πολλές και μεγάλες χώρες θα αναζητήσουν κεφάλαια από τη διεθνή κεφαλαιαγορά για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων στήριξης των οικονομιών τους. Το γεγονός αυτό αναμένεται όχι μόνο να δυσχεράνει την ανεύρεση πόρων, αλλά και να αυξήσει τα spreads των ελληνικών ομολόγων. Ετσι τα τρία μεγάλα προβλήματα, χρέος, έλλειμμα και υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, δημιουργούν τις προϋποθέσεις έναρξης ενός φαύλου κύκλου ανατροφοδοτούμενης κρίσης.

Ο κ. Διονύσιος Χιόνης είναι καθηγητής Οικονομικών στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Χρηματιστές εν δράσει στη Γουόλ Στριτ. Ίσως σύντομα αρχίσουν να χαμογελούν και πάλι

ΤΟΥ Ι. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑ

Θετικός ρυθμός ανάπτυξης

Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι οι περισσότερες οικονομίες του πλανήτη σταθεροποιήθηκαν το β' τρίμηνο του 2009, έπειτα από ένα καταστροφικό α' τρίμηνο, ενώ για το γ' και δ' τρίμηνο προβλέπεται θετικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης. Ατμομηχανή της παγκόσμιας ανάκαμψης αναδεικνύεται και πάλι η κινεζική οικονομία, με ρυθμούς που υπερβαίνουν το 8%. Η θετική έκπληξη του β' τριμήνου αφορούσε κυρίως τη Γερμανία και τη Γαλλία αλλά και τις ΗΠΑ, μετά τις έντονα αρνητικές εξελίξεις που ακολούθησαν την κατάρρευση της Lehman Brothers.

Επομένως μπορεί να λεχθεί ότι η διεθνής κρίση υποχωρεί με μεγάλη ταχύτητα. Ουδείς όμως είναι βέβαιος αν η ανάκαμψη που σημειώνεται θα έχει μόνιμο χαρακτήρα. Η κατάσταση μοιάζει με αυτήν ασθενούς που μόλις ανέκαμψε έπειτα από μια επικίνδυνη και δυνητικά θανατηφόρο πνευμονία, χάρη σε μια αποτελεσματική αντιβίωση που χορηγήθηκε με κείνισανή συνταγή. Ο ασθενής όμως παραμένει αδύναμος και μπορεί ανά πάσα στιγμή να ξανακυλήσει, αφού οι αδυναμίες του χρηματοπιστωτικού συστήματος και οι παγκόσμιες οικονομικές ανισορροπίες δεν έχουν θεραπευθεί.

Η βασική διαπίστωση είναι ο ρεαλισμός με τον οποίο όλες οι κυβερνήσεις και κεντρικές τράπεζες του πλανήτη, ασχέτως ιδεολογικής τοποθέτησης, αντιμετώπισαν την κρίση αυτή. Η διδασκαλία του Κέινς και

των επιγόνων του και τα βασικά διδάγματα της κρίσης του 1929 φαίνεται ότι εμπεδώθηκαν και, παρά τις όποιες παραλείψεις, δεν επαναλήφθηκαν τα μεγάλα λάθη της εποχής εκείνης. Βέβαια απομένουν ακόμη πολλά να γίνουν, όπως η νέα αρχιτεκτονική εποπτείας και ελέγχου του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ο συντονισμός της οικονομικής πολιτικής για την εξάλειψη των μεγάλων διεθνών ανισορροπιών, η στροφή από τις μεγάλες στρατιωτικές δαπάνες προς τις δαπάνες προς όφελος της κοινωνίας, των φτώχων και του περιβάλλοντος.

Η διεθνής κρίση, παρά τις σχετικά ήπιες άμεσες επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία σε σχέση με τις λοιπές χώρες-μέλη της ευρωζώνης, έχει έντονα αρνητικές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Αποκαλύπτοντας τα προβλήματα του τρέχοντος αναπτυξιακού προτύπου έθεσε υπό αμφισβήτηση τη βιωσιμότητά του. Μια βασική συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι η δραματική αύξηση του κόστους δανεισμού του ελληνικού Δημοσίου. Η διαφορά της απόδοσης του δεκαετούς ομολόγου του ελληνικού Δημοσίου από το αντίστοιχο γερμανικό στην κορύφωση της κρίσης ήταν περίπου 3 εκατοστιαίες μονάδες, «κλειδώνοντας» και μεταφέροντας στο μέλλον δυσανάλογως υψηλό κόστος αποπληρωμής τόκων. Από μια άλλη οπτική γωνία η ελληνική οικονομία εισήλθε στη διεθνή κρίση με υψηλό ποσοστό εξάρτησης των αναγκών της σε κεφάλαια (αναγκών του Δημοσίου και των τραπεζών) από το εξωτερικό. Οι ανάγκες αυτές καλύπτονται αλλά με υψηλό κόστος δανεισμού, μεταφέροντας στο μέλλον το βάρος της δια-

τήρησης του επιπέδου της συνολικής ζήτησης στην οικονομία.

Η παραπάνω διαπίστωση προδιαγράφει βραχυπρόθεσμες και μεσο-μακροπρόθεσμες παρεμβάσεις και μέτρα. Στην παρούσα φάση, ίσως φαίνεται ελκυστική η άποψη ότι πρέπει να προταχθούν οι βραχυπρόθεσμες αναγκαίες παρεμβάσεις που συνδέονται αμεσότερα με την κρίση. Στη δημοσιονομική, όμως, κατάσταση που βρίσκεται η ελληνική οικονομία οι διαθέσιμες πυροσβεστικές παρεμβάσεις είναι αφενός λίγες και αφετέρου αμφίβολης αποτελεσματικότητας.

Αντιθέτως, η ταυτόχρονη λήψη λελογισμένων μέτρων δημοσιονομικής σταθεροποίησης και ειδικών μέτρων αναπτυξιακού χαρακτήρα (όπως η αύξηση του συγχρηματοδοτούμενου από την ΕΕ Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων) καθώς και μέτρων διαρθρωτικής προσαρμογής είναι πολύ πιθανόν να επηρεάσουν θετικά τη συνολική ζήτηση στην οικονομία χωρίς επίπτωση στο κρατικό έλλειμμα και να μειώσουν το κόστος δανεισμού του Δημοσίου λόγω αύξησης της αξιοπιστίας της οικονομικής πολιτικής. Η κρίση μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο με ένα σύνολο παρεμβάσεων που θα εντάσσονται σε μεσο-μακροχρόνιο σχεδιασμό ανασυγκρότησης της οικονομίας μας πάνω σε νέες βάσεις, τη σταδιακή δημοσιονομική προσαρμογή και τη σταδιακή προσαρμογή του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας.

Ο κ. Ιωάννης Στουρνάρας είναι καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, επιστημονικός διευθυντής του ΙΟΒΕ.

ΤΟΥ Γ.Κ. ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗ

Η πιθανότητα κατάρρευσης του χρηματοοικονομικού συστήματος έχει πλέον απομακρυνθεί, ενώ η απότομη προηγούμενη πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στο τέλος του 2008 και στην αρχή του 2009, που σε πολλές χώρες ξεπέρασε το -10%, σταμάτησε. Σήμερα πολλές χώρες, όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Κίνα ή οι ΗΠΑ, βρίσκονται σε διαδικασία ανάκαμψης. Τη βελτίωση αυτή οι αγορές έχουν αρχίσει σταδιακά να την προεξοφλούν στις τιμές τους από τον Απρίλιο, με αποτέλεσμα τα διεθνή χρηματιστήρια να ακολουθούν ανοδική πορεία και τα περιθώρια κινδύ-

Η γκρίζα εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας

νο στα επιτόκια δανεισμού ιδιωτών και κρατών να συρρικνώνονται. Ο φόβος για τον κίνδυνο αντισυμβαλλομένου περιορίστηκε. Η διατραπεζική αγορά και η αγορά ιδιωτικών ομολόγων αναστήθηκαν, ενώ τα κερδοσκοπικά κεφάλαια άρχισαν να αναζητούν εκ νέου υψηλές αποδόσεις, μετακινούμενα από το αμερικανικό δολάριο προς αγορές εκτός των ΗΠΑ. Οι συγχωνεύσεις και εξαγορές εταιρειών αναθερμάνθηκαν, ενώ πολλές τράπεζες τώρα στοχεύουν να απεγκλωβιστούν από την περιοριστική αγκάλη των κυβερνήσεων και των κεντρικών τραπεζών, που με την παροχή άφθονης ρευστότητας, εγγυήσεων και φθηνού χρήματος τις διέσωσαν.

Η ανάκαμψη όμως είναι εύθραυστη. Η ανεργία συνεχίζει την ανοδική πορεία της, ενώ οι χρεοκοπίες επι-

χειρήσεων ανεβάζουν το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων, γεγονός που δημιουργεί ένα δευτερογενές κύμα προβλημάτων στις τράπεζες. Συνεπώς βρισκόμαστε σε ένα ενδιάμεσο στάδιο που για να παγιωθεί η προοπτική διεθνούς ανάκαμψης το 2010 δεν πρέπει να γίνει το λάθος της πρόωρης απόσυρσης της στήριξης που ως σήμερα έχουν δώσει αφειδώς οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες.

Η επιθετική πολιτική στήριξης των οικονομιών δημιουργεί νέες μελλοντικές πηγές προβλημάτων, καθώς το δημοσιονομικό χρέος πολλών χωρών έχει αυξηθεί. Στις ΗΠΑ από 63% του ΑΕΠ το 2007 αναμένεται στο 92% το 2010. Στην ευρωζώνη από 66% στο 84% αντίστοιχα. Την επόμενη πενταετία οι παγκόσμιοι ρυθμοί ανάπτυξης

αναμένεται να είναι πολύ μικρότεροι από την εποχή προ κρίσης για πολλούς λόγους:

1. Οι κυβερνήσεις θα αναγκαστούν να ακολουθήσουν πιο περιοριστική δημοσιονομική πολιτική.
2. Ο αμερικανός καταναλωτής θα αναγκαστεί να αυξήσει την αποταμίευσή του, γεγονός που φέρνει μείωση στην καταναλωτική, ενώ συγχρόνως ο κινέζος καταναλωτής δεν θα μπορεί να αναπληρώσει τη μειωμένη διεθνή ζήτηση του Αμερικανού.
3. Τα επιτόκια στις διεθνείς αγορές αναμένονται υψηλότερα.

Στην Ελλάδα τα προβλήματα είναι πολύ μεγαλύτερα. Το χρέος της γενικής κυβέρνησης γρήγορα θα ξεπεράσει το 110% του ΑΕΠ, τα δημοσιονομικά ελλείμματα βρίσκονται σε τροχιά απόκλισης, ενώ η διεθνής αντα-

γωνιστικότητα της χώρας επιδεινώνεται. Εκ των υστέρων γίνεται ξεκάθαρο ότι η πολιτική της ήπιας προσαρμογής που είναι η σωστή συνταγή του 2009 και του 2010 ώστε να μην καταρρεύσει η χώρα, αποδείχθηκε η πολιτική που στο παρελθόν μας χαλάρωσε και δεν αξιοποιήσαμε την ευκαιρία των μεταρρυθμίσεων τότε που η οικονομία βρισκόταν σε αυτόνομο ρυθμός υψηλής ανάπτυξης. Ετσι, σήμερα, αντιμετωπίζουμε το σοβαρό πρόβλημα μελλοντικής απόκλισης αντί σύγκλισης προς το βιοτικό επίπεδο των χωρών της παλαιάς ΕΕ-15. Η πρόκληση είναι μεγάλη και η λύση απαιτεί προσπάθεια διαρκείας.

Ο κ. Γκίκας Χαρδουβελής είναι καθηγητής Χρηματοοικονομικής στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

5 παρατηρήσεις για τα προγράμματα ΝΔ και ΠαΣοΚ

ΤΟΥ Ν. ΜΟΥΖΑΛΗ

1 Η ΝΔ και το ΠαΣοΚ θέτουν το οικονομικό πρόβλημα της χώρας στο κέντρο της εκλογικής στρατηγικής τους. Η έμφαση στην οικονομία είναι σωστή αφού η έξοδος από την κρίση και η αύξηση του παραγόμενου πλούτου είναι η αναγκαία (αν όχι και ικανή) προϋπόθεση για τη λύση μιας σειράς καιρίων προβλημάτων στον χώρο της παιδείας, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης, της έρευνας κτλ.

2 Η οικονομική κρίση στη χώρα μας έχει και εξωτερικά (παγκόσμια ύφεση) αλλά και εσωτερικά αίτια (χαμηλή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα της οικονομίας). Η ΝΔ για προφανείς λόγους δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην εξωτερική διάσταση του προβλήματος, ενώ το ΠαΣοΚ στην εσωτερική. Βέβαια τους ψηφοφόρους τούς ενδιαφέρει λιγότερο το βάρος που θα δώσει κανείς στους εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες και περισσότερο με ποιον τρόπο θα βγούμε από την κρίση.

3 Τα δύο μεγάλα κόμματα έχουν σαφώς διαφορετικές στρατηγικές. Στη στρατηγική του κυβερνώντος κόμματος κυριαρχεί το νεο-φιλελεύθερο στοιχείο. Δίνεται έμφαση στη λιτότητα και στη δημοσιονομική πειθαρχία σαν ο μόνος τρόπος μείωσης του τεράστιου χρέους της χώρας – μείωση που θεωρείται απαραίτητη για την υπέρβαση της κρίσης. Αντίθετα στη στρατηγική της αξιωματικής αντιπολιτευτικής κυριαρχεί κενυσιανή λογική. Το ξεπέραςμα της κρίσης και η μείωση του χρέους μεσοπρόθεσμα, αν όχι βραχυπρόθεσμα, προϋποθέτουν όχι το «σφιξιμο της ζώνης» αλλά την αύξηση της ζήτησης, άρα την ενίσχυση και όχι το πάγωμα των μισθών.

Νομίζω πως, σε γενικό επίπεδο, στη σημερινή συγκυρία η κενυσιανή πολιτική είναι η πιο σωστή. Όπως έχει πολλές φορές ειπωθεί, δεν ρίχνεις κρύο νερό σε μια ήδη παγωμένη οικονομία. Το θέμα όμως είναι πως η επιτυχία μιας κενυσιανής πολιτικής στη σημερινή συγκυρία προϋποθέτει δύο βασικές κινήσεις.

4 Πρώτη προϋπόθεση: Το ΠαΣοΚ πρέπει να τονίσει, πολύ περισσότερο απ' ό,τι το έχει κάνει ως τώρα, πως η κενυσιανή πολιτική του θα οδηγήσει βραχυπρόθεσμα όχι στη μείωση αλλά στην αύξηση του χρέους. Το χρέος θα αρχίσει να μειώνεται αφού πρώτα η οικονομία έχει πάρει μια σταθερή, σημαντική ανοδική κατεύθυνση. Υπάρχει εδώ ένα σοβαρό πρόβλημα ετεροχρονισμού που δεν πρέπει με κανέναν τρόπο να αγνοηθεί. Η ιδέα πως τα προτεινόμενα φορολογικά μέτρα, καθώς και οι δραστηριότητες οικονομικές στον χώρο των δημοσίων εξόδων, θα οδηγήσουν συγχρόνως και στη μείωση του χρέους και στην αναθέρμανση της οικονομίας είναι εξωπραγματική. Η μαζική αύξηση των δαπανών που μια πραγματικά κενυσιανή στρατηγική απαιτεί (αύξηση και της ζήτησης και των δημοσίων επενδύσεων) δεν μπορεί να αντισταθμιστεί με μέτρα όπως π.χ. η πάταξη της φοροδιαφυγής, που όντως μειώνει δραστηρικά τα κρατικά έσοδα. Αν όχι για κανέναν άλλον λόγο, γιατί η μείωση της φοροδιαφυγής απαιτεί τη ριζική μεταρρύθμιση των φορολογικών υπηρεσιών – πράγμα που δεν επιτυγχάνεται από τη μια μέρα στην άλλη – κυρίως σε μια χώρα όπου όλο το κοινοκρατικό σύστημα χαρακτηρίζεται από έναν συνδυασμό πελατεϊκής και συγχρόνως λαϊκιστικής λογικής.

Με άλλα λόγια ο αρχηγός του ΠαΣοΚ πρέπει να κάνει αυτό που ο Ομπάμα έκανε στις

ΗΠΑ. Είχε το θάρρος να πει ξεκάθαρα στους ψηφοφόρους πως το πρόγραμμά του για την έξοδο από την κρίση θα αυξήσει σημαντικά το ήδη τεράστιο χρέος της χώρας. Και τόνισε πως είναι μόνο μετά την αναθέρμανση της οικονομίας που θα γίνουν συστηματικές προσπάθειες για τη μείωση του δημοσίου χρέους. Βέβαια οι αμερικανοί οικονομολόγοι έχουν διάφορες ή και αντικρουόμενες απόψεις για το timing, δηλαδή την κατάλληλη στιγμή που θα πρέπει να μπει φρένο και να αρχίσει η σταδιακή μείωση του δημοσίου χρέους. Αλλά σε κάθε περίπτωση γίνεται σχεδόν από όλους αποδεκτό πως δεν πάνε χέρι χέρι η ουσιαστική αναθέρμανση και η μείωση του χρέους.

Νομίζω πως το ΠαΣοΚ πρέπει να πάρει ξεκάθαρη θέση σε αυτό το θέμα. Οι

ψηφοφόροι σίγουρα έχουν την ωριμότητα να αντιληφθούν τη φύση του προβλήματος. Αν δεν το κάνει, σε περίπτωση που γίνει κυβέρνηση, θα αντιμετωπίσει πολύ σύντομα τεράστιο πρόβλημα αξιοπιστίας.

5 Δεύτερη προϋπόθεση: Η κενυσιανή πολιτική, όπως τονίζει η ΝΔ, προσκρούει στη λογική της λιτότητας και της δημοσιονομικής σταθερότητας που η ΕΕ, λανθασμένα κατά τη γνώμη μου, απαιτεί από τα μέλη της ΟΝΕ – ιδίως αυτά που έχουν μεγάλο δημόσιο χρέος. Βέβαια μερικά από τα μέλη (π.χ. Ισπανία, Ιταλία) αγνόησαν τις «φοβέρες» του Αλμούνια. Δεν δίστασαν να πάρουν μια σειρά από μέτρα οικονομικής αναθέρμανσης που οδήγησαν στη θεαματική άνοδο του δημοσίου χρέους τους. Επειδή η Ελλάδα, στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, δεν έχει το βάρος μιας μεγάλης χώρας όπως η Ισπανία ή η Ιταλία, χρειάζεται ένας σοβαρός αλλά και άκρως διπλωματικός τρόπος προσέγγισης των ευρωπαϊκών Αρχών. Χρειάζεται το είδος της αναδιαπραγμάτευσης του ύψους και του χρόνου μείωσης του διογκούμενου χρέους που να μην οδηγήσει τη χώρα σε μια μετωπική σύγκρουση με την ΕΕ. Μια τέτοια σύγκρουση θα ήταν ολέθρια τη στιγμή που μια σειρά από εθνικά ζητήματα δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά χωρίς την ευρωπαϊκή υποστήριξη. Το ότι ο Γ. Παπανδρέου είναι πρόεδρος της Σοσιαλιστικής Διεθνούς και έχει σχετικά καλές σχέσεις με πολλούς ευρωπαίους ηγέτες σίγουρα θα βοηθήσει (στην περίπτωση που το ΠαΣοΚ πετύχει αυτοδυναμία) την προσπάθεια ριζικής αναδιαπραγμάτευσης του χρέους.

Ο κ. Νίκος Μουζάλης είναι ομότιμος καθηγητής Κοινωνιολογίας στην LSE.

5+3 προτάσεις για την ανατροπή του σκηνικού

ΤΟΥ Α. ΛΟΒΕΡΔΟΥ

1 Πρόγραμμα σύγκλισης, διαρθρωτικές αλλαγές – όπως π.χ. αλλαγή φορολογικού συστήματος, μείωση φορέων του Δημοσίου –, περιορισμός των δαπανών του Δημοσίου, διεύρυνση παραγωγικής βάσης της ελληνικής οικονομίας και άλλα πολλά. Οι φράσεις αυτές συμπυκνώνουν την αναξιοπιστία που νιώθει ο πολίτης του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Οι Έλληνες, ύστερα από τρεις δεκαετίες αναμνηστικού των πολιτικών αυτών προταγμάτων, κυρίως σε προεκλογικές περιόδους, ακούν αδιάφοροι τους πολιτικούς να επαναλαμβάνουν τα ίδια και, από την άλλη πλευρά, οι επίτροποι της ΕΕ και κυρίως οι ανώτατοι υπάλληλοι ορισμένων Γενικών Διευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καγχάζουν με τον επαναλαμβανόμενο οικονο-

μνο μιας κυβερνητικής θητείας, τότε οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται ή αποτυγχάνουν να πραγματοποιήσουν μείζονες αλλαγές.

Οι ριζοσπαστικές αλλαγές που θα μπορούσαν να μεταβάλουν – με πολύ μικρό κόστος – αμέσως την κατάσταση είναι οι εξής:

1 Η επιτάχυνση του ΕΣΠΑ, με τα μέτρα που προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο και που έχουν ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο, αλλά δεν εφαρμόζονται. Η ρευστότητα στην αγορά θα είναι το πρώτο αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής.

2 Επαναπροσανατολισμός της αγροτικής παραγωγής. Η στήριξη των αγροτών με διαρκή ενημέρωση προϋποθέτει καλύτερη οργάνωση των ήδη υπάρχουσών υπηρεσιών, σταθερή πολιτική ηγεσία και ικανή να επιβλέπει καθημερινά την εφαρμογή του προγράμματός της.

3 Επιτάχυνση της ίδρυσης Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης. Αφορά 2.500 εταιρείες ετησίως. Το σχετικό σχέδιο νόμου είναι από το 2006 στα συρτάρια του υπουργείου Εσωτερικών! Και όμως οι 24 μήνες και τα 4.500 ευρώ που απαιτούνται σήμερα μπορούν, με τον νόμο αυτόν, να γίνουν τρεις μήνες και 400 ευρώ!!! Παρόμοια μεγάλη επιτάχυνση, με ρυθμίσεις μόνο θεσμικού περιεχομένου, μπορούν να γίνουν και για τις Συμπράξεις Ιδιωτικού και Δημοσίου Τομέα (ΣΔΙΤ).

4 Οι επενδύσεις, καθώς και οι πολιτικές βελτιώσεις της ανταγωνιστικότητας, πρέπει να είναι αρμοδιότητα κυβερνητικής επιτροπής υπό τον πρωθυπουργό, με τη δομή και τη λογική της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Οποιο άλλο μέσο επιλεγεί, είναι καταδικασμένο σε αποτυχία.

5 Το Συμβούλιο της Επικρατείας πρέπει να συνεργαστεί για τις υποθέσεις με μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον. Δεν νοείται μια τέτοια υπόθεση να «αγκυροβολεί» για χρόνια στο δικαστήριο αυτό. Εδώ, αντί της αναθεώρησης του Συντάγματος και της αφαίρεσης αρμοδιοτήτων, προτιμότερη είναι η συνεργασία της εκτελεστικής λειτουργίας με τη δικαστική, για θέματα διαχείρισης. Η αρχή πρέπει να είναι «πες ναι ή όχι, αλλά πες το γρήγορα».

6 Η συνεργασία των κρατικών οργάνων με τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης και τους επαγγελματίες στον χώρο του τουρισμού πρέπει να οργανωθεί τώρα, για να αποδώσει ως τον Φεβρουάριο. Εδώ ο στόχος είναι ένα ανταγωνιστικότερο τουριστικό προϊόν.

7 Η γραφειοκρατία για την εγκατάσταση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (δισεκατομμύρια επενδύσεων «περιμένουν» επί χρόνια) πρέπει να καταργηθεί, με συνεννόηση της Διοίκησης με τη Δικαιοσύνη.

8 Η αλλαγή του φορολογικού συστήματος, που θα προέλθει από την ψηφιοποίηση όλων των συναλλαγών των φορολογουμένων με τις εφοριακές αρχές, δηλαδή την κατάργηση της σχέσης του διοικουμένου με τις ελεγκτικές αρχές, την εισαγωγή του κριτηρίου των δαπανών της διαβίωσης (και όχι των τεκμηρίων), καθώς και από την κατάργηση του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων, που δυναστεύει δύο εκατομμύρια επαγγελματίες και επιχειρηματίες, και την αντικατάστασή του με ένα κείμενο είκοσι σελίδων.

Για όλα όσα προηγήθηκαν απαιτούνται αμετακίνητη πολιτική βούληση, τεχνονομία και σταθερότητα. Γνώμη μου είναι πως η παρακμή της Ελλάδας μόνο με αυτές, ή με παρόμοιες, πολιτικές μπορεί να ανακοπεί.

Ο κ. Ανδρέας Λοβέρδος είναι υποψήφιος βουλευτής Β' Αθηνών του ΠαΣοΚ. Πολιτικός εκπρόσωπος για θέματα εξωτερικής πολιτικής (www.loverdoss.gr).

μικό-πολιτικό τυφλοσούρη των υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών της Ελλάδας ή ακόμη και των ίδιων των πρωθυπουργών.

Όσο βέβαια υπήρχε ανάπτυξη, δηλαδή αύξηση του Ακαθαρίστου Εθνικού Προϊόντος, και συνεπώς μια κάποια αύξηση των εσόδων του Δημοσίου, ο πολιτικός χρόνος με τον έναν ή τον άλλον τρόπο περνούσε. Τώρα, όμως, η Ελλάδα παρήκμασε. Δεν διαθέτει πλέον χρόνο. Ολα – και δυστυχώς είναι πολλά – πρέπει να γίνουν τώρα.

Οι οικονομολόγοι αναλύουν και ενίοτε προτείνουν. Οι δημοσιογράφοι καταγράφουν κατά βάση δυσκολίες, ανεπάρκειες και, κυρίως, τις ανεκπλήρωτες υποσχέσεις. Οι βουλευτές της αντιπολίτευσης ή και της συμπολίτευσης κατηγορούν τα κακά κείμενα. Τα μέλη της κυβέρνησης, όμως, έχουν διαφορετική δουλειά να κάνουν. Η αποκλειστική υποχρέωσή τους είναι να πράττουν και εν προκειμένω – εν σκηνώ ετει 2009, μετά την 5η ημέρα του μηνός Οκτωβρίου – η κυβέρνηση του ΠαΣοΚ είναι υποχρεωμένη αμέσως να θέσει σε εφαρμογή ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα καιρίων αλλαγών στο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης του τόπου.

Ο χειρότερος σύμβουλος εν προκειμένω είναι ο μαξιμαλισμός. Αν μπουν μαζί όλα τα θέματα των αναγκαίων αλλαγών στο διοικητικό σύστημα διακυβέρνησης του τόπου, δεν θα γίνει απολύτως τίποτα. Αυτό που η χώρα έχει ανάγκη είναι να αρχίσει επιτέλους η εφαρμογή αλλαγών στα εργαλεία του κράτους, ούτως ώστε η Ελλάδα να μπει και πάλι σε αναπτυξιακή τροχιά. Αν οι προηγούμενες σκέψεις είναι ορθές, τότε η νέα κυβέρνηση πρέπει να επικεντρωθεί αμέσως στις αλλαγές του συστήματος της οικονομικής διακυβέρνησης, δηλαδή στις απαραίτητες αλλαγές στα κρατικά εργαλεία που σχετίζονται με τη λειτουργία της οικονομίας. Εμπειρικοί πολιτικοί υποστηρίζουν ότι αν παρέλθει άπρακτο το πρώτο εξα-